

АЛИШЕР
НАВОИЙ

АРБАЊИЙН

550

НАВОИЙ КУТУБХОНАСИ

НАВОИЙ КУТУБХОНАСИ

АЛИШЕР НАВОИЙ

АРБАЎИЙН

Нашрга тайёрловчилар:
ҚАРИМБЕК ва САИДБЕК ҲАСАН
Шарҳловчи: АЛИБЕК РУСТАМ

«МЕРОС» НАШРИЕТИ — ТОШКЕНТ — 1991

Таҳрир ҳайъати:

АЛИБЕК РУСТАМ, КАРИМБЕК ҲАСАН, АЗИЗ БО-
БОХОН, МАҲКАМ МАҲМУД, АСРОР САМАД (масъ-
ул муҳаррир), ОМОНУЛЛО МАДАЕВ, ОТАЖОН УР-
ФОН

Муҳтарам китобхон! Навоийнинг «Арбаъийн», «Чи-
ҳил ҳадис» ва «Қирқ ҳадис» деб аталиб келинаётган
асари Абдураҳмон Жомийнинг шу номдаги таълифининг
туркий таржимасидир. Жомий солиҳона ҳаёт учун за-
рур, аммо шарҳталаб бўлган қирқта ҳадис-и набавийни
тушуниш ва ёдлаш осон бўлсин учун форсчага назм йўли
билан таржима қилган ва асли билан биргаликда бир
китобча ҳолга келтирган. Навоийга бу китобча маъқул
бўлиб, Жомийнинг руҳсати билан уни туркийлаштирган.

Қўлингиздаги китобча Навоийнинг мана шу асари-
нинг нусхасидир. Бу нусхани ҳозирлашда Навоий кул-
лиётининг Париж нусхаси асос қилиб олинди. Париж
миллий кутубхонасида сақланаётган бу қўлёзманинг фо-
тонусхаси марҳум Ҳамид Сулаймоннинг иҳтимоми билан
Ўзбекистон Фанлар академиясининг Қўлёзмалар инсти-
тутига келтирилган эди. 1893 йилда Лахтин матбаасида
ва 1907 йилда Боғчасаройда Исмонлбек Гаспиринский
матбаасида тошбосма қилинган «Чинҳил ҳадис» лардан
қўмакчи нусха сифатида фойдаланилди.

Шу билан бирга, ҳурматли китобхонларга шунинг маъ-
лум қиламизки, Алишер Навоий йилида «Нур» ижодий
ишлаб чиқариш бирлашмаси «Алишер Навоий кутубхо-
наси» деб аталмиш туркумни жорий этди. «Мерос» наш-
риёти бу яхши ташаббусни қўллаб-қувватлади — «Ар-
баъийн» шу туркумнинг биринчи рисоласидир.

Туркум «Нур» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси-
нинг маблағи асосида амалга оширилган.

ОРИЙ УЛМАСИН ПАЙҒАМБАР СУЗИДАН АТРОК

Бинобарин, неча-неча асрлар ўтиб ҳам туркий халқлар, оз фойиз уламо кишиларни ҳисобга олмаганда, на Қуръон, на ҳадиси шариф сўзларининг маъносидан хабардор бўлганлар. Ҳатто Алишер Навоий замониға қадар ҳам, яъни араб тили ўқитиладиган, Қуръон ва шунга оид китоблар маънолари тушунтириладиган мактаблар, мадрасалар тўла ва ҳатто қудратли куч билан ишлаб турган пайтда ҳам атрок (туркийлар) Қуръон ва ҳадиси шариф сўзларининг фасоҳатлари (каломи фасиҳ)ни тушунавермаганлар. На фақат туркийлар, балки форсийлар ҳам бундан маҳрум эдилар. Ана шу бўшлиқни, Муҳаммад Мустафо дини билан халқлар орасидаги катта масофани тўлдириш мақсадида Абдурахмон Жомий энг саҳиҳ, энг муътабар ҳадислардан қирқтасини териб олиб «Чиҳил ҳадис» («Қирқ ҳадис») асарини яратди. Биз бунини тўла масъулият билан асар, дедик. Аслида Абдурахмон Жомий қирқта танланган ҳадисни форсийга таржима қилган. Ажабки, тўртликлар орқали форсий забонларга етказилган бу рубонийлар мустақил ахлоқий асарлар сифатида баҳоланса, қадрланса арзийди. Чунки Жомийга хос мутафаккирлик,

фасоҳатлилиқ ҳадис-и шариф сўзларига шеър-ият, чуқур фалсафий ҳаёт бахш этган. Ва ҳазрат-и Жомий ижозати-ю дуоси билан, устоду пирининг таълифларини туркий забон бирла баён этмак мақсадида Алишер Навоий қўлига қалам олди, ажабки, яна Навоийвор шиддат ва ғайрат, буюк истеъдод билан бирикки кунда ихтимом этди. Навоий не ишга, не асарга қўл урмасин, барчасини чуқур мулоҳаза, катта ғайрат билан бошлаб, гўзал тарзда итмомига етказган. Бу навбат ҳам шундай бўлди, Жомий таржима қилган, тўғрироғи форсий тил билан нақл этган чил (қирқ) ҳадис (хабар) Навоий қалами билан туркий тилда жаранг берди. Туркий тилда инсонни камолотга ундаган бу ҳадисларнинг Навоий руҳига сингишини, унинг доҳиёна қалб қўри тўкилганини билмоқ учун маълум доирада буюк шоир қарашларига мурожаат қилиш талаб этилади.

Маълумки, Алишер Навоий асарларида ҳоким бўлган руҳ самимият, соддалик, азму ирода, холис ниятлилиқ, жиддият ва покиза ахлоқ қатъиятлари билан ифода этилади.

Ким нима деса десини, аммо шоир бўлишлиқ илоҳий қудрат намунасидир, соддароқ қилиб айтганда, худо берган хислатдир. Энди бу хислатга файласуфлик, доҳиёна тафаккур, сўфиёна покизалиқ қўшилса буни авлиёлик, деб атамоқ жонз бўлади. Дуруст, Алишер Навоий умуминсоний қадриятларни куйлаган жаҳоний шоир. Аммо ҳар қандай шоир қалбига ҳам қандайдир гоё етакчилиқ қилади. Шубҳа йўқки, Алишер Навоий буюк мутафаккир сифатида кўпгина фанлардан, жаҳон фалсафий тафаккуридан, диний ақидалардан

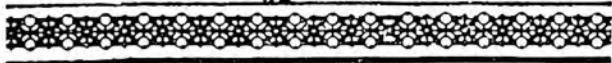
воқиф бўлган, хусусан, ислом динини унинг барча нозик жиҳатларигача билган, Қуръоннинг сура-ю оятларини энг нозик маъноларигача тушунган. Унинг мутафаккир сифатидаги фазилатларига ислом оламининг руҳи, ислом оламидаги ахлоқий фазилатлар мос келган. Маълумки, ижодкор хоҳ тасвир устаси бўлсин, хоҳ шоир бўлсин, қалби ва шуурига келмайдиган мавзуга қўл урмайди, қўл уролмайди ҳам. Шу гапни мутаржимга нисбатан ҳам айтиш мумкин. «Арбаъийн»да Алишер Навоий мутаржим сифатида намоён бўлади.

Демак, Алишер Навоий диндор бўлганлиги, яъни мусулмон шоир бўлганлиги учунгина, ёхуд Жомийга шогирдона садоқат учунгина эмас, ёки фақат туркий халқларни шу ҳадислардан хабардор қилиш мақсадидагина эмас, балки бу ҳадислар ўз фалсафий-ахлоқий қарашларига, ҳаётий эътиқодларига мос келганлиги учун ҳам ушбу ҳадисларни туркий забон билан ифода этди.

Алишер Навоий инсон зотини озода кўришни, унинг буюк камолот касб этишини бир умр орзу қилди. Шу орзу йўлида ўзининг жаҳоншумул асарларини яратди, сиёсат бобида жафо чекди ва «Арбаъийн»ни таълиф этиш ҳам шу орзу йўлида қилинган эзгу ишлардан бири эди.

Биз бугун поклик, маънавий қадриятлар излаётган машаққатли кунларимизда буюк устозимиз Алишер Навоий асрлар оша бу сафар ўз таржималари билан авлодлар хизматига «лаббай» дея белларини чусту руст боғлабдилар.

Асрор САМАД

Бисмиллоҳир-раҳмонир-раҳим

Ҳамд ангаким, каломи хайрмаол
Қилди элга расулидин ирсол¹.
Ул расулеки, ҳам каломи фасих
Элга тегурди, ҳам ҳадиси саҳиҳ²,
То³ улус жаҳлдин халос бўлуб,
Илм хилватгаҳига хос бўлуб,
Чун⁴ тамуқдин⁵ нажот топқайлар,
Учмақ ичра ҳаёт топқайлар⁶.
Жалла зикруҳ зиҳе илоҳи рафиъ,
Ъазза қадруҳ зиҳе расули шафиъ⁷

Чун сафо аҳли⁸ пок фаржоми,
Покфаржом-у покфар Жомий⁹
Ул яқин сори дастгир¹⁰ манга,
Қиблаву¹¹ устоду пир манга,
Ки, тутуптур жаҳонни таснифи,
Назм девони, наср таълифи.
Чунки ҳижратдан эл орасида сўз
Сексан олти эди-ю секкиз юз¹²

Ким, яна тухфае аён қилдн,
 Тухфа йўқ, турфае баён қилди¹³.
 Уқуғанда Бухори-у Муслим
 Қирқ сўз борча шубҳадин солим¹⁴.
 Наср ила назмни мураккаб этиб,
 Форсий лафз ила мураттаб этиб,
 Арбаъийне чиқардиким, жонлар,
 Балки қирқ арбаъийн чиқорғонлар.
 Топтилар анда нашъан мақсуд
 Арбаъийндин нечукки, аҳли шуҳуд¹⁶.
 Форсийдонлар айлабон идрок,
 Орий эрди бу нафъдин атрок¹⁷.
 Истадимким, бу хайл ҳам бори
 Бўлмағайлар бу нафъдин орий.
 Мен демакни чу муддаё айлаб,
 Ул¹⁸ ижозат бериб, дуёо айлаб,
 Муддаё чун бори савоб эрди,
 Ҳар дуёо қилди, мустажоб эрди.
 Бир-ики кунки, эҳтимом эттим¹⁹,
 Кўз тутурдин бурун тамом эттим.
 Бор умидимки шоҳи шаръойин²⁰
 Ким, набий²¹ шаръиға берур тазйин²²,
 Чун ул авроқ²³ сари солғай кўз,
 Айлағай кўнглига асар бори сўз.
 Насридин²⁴ дағи баҳравар бўлғай,
 Назмидин ҳам анга асар²⁵ бўлғай,
 Бу кун ўлса ҳадисларға мутий²⁶
 Тонгла бўлғай муҳаддис анга шафнъ²⁷.

Ла: йўъмину аҳадукум ҳатта йа ҳиббу
 ли-ахиҳи ма: йа ҳиббу ли-нафсиҳ(и)²⁸

Мўъмин эрмастур улки, иймондин
 Рўзгорида юз сафо кўргай.
 Токи, қардошиға раво кўрмас —
 Неким, ўз нафсиға²⁹ раво кўргай.

Улки, холиққа шукр дер аввал,
Шокир ўлмоқ керак халойиқдин,
Ким-ки, махлуқ шукрини демагай,
Демагай шукр дағи ҳолиқдин.

Маи ламйарҳами-н-на:са ла:йарҳамҳу-л-
ла:ҳу³⁹

Теңридин раҳм агар тамаъ қилсанг,
Аввал ўлмоқ кераксен элга раҳим.
Ҳар кишиким, улусқа раҳм этмас,
Анга раҳм айламас раҳими карим.

'ад-дуня: малъу:натуи ва малъу:нун
ма:фи:ҳа 'илла: Зикри-л-ла:ҳи таъа:ла:⁴⁰

Дунёу ҳар не андадур мавжуд,
Бўлди ҳақ лаънати гирифтори.
Ғайри ҳақ зикриким, эрур зокир
Теңрининг раҳмати сазовори.

Луъина ъабду-д-инари: ва ъабду-д-дир-
ҳам (и)⁴¹.

Раҳмат озодағаким, ул олмас
Динору дирҳамин жаве ғамға⁴²
Лек лаънат ангаки, қул бўлғай,
Хоҳ динору, хоҳ дирҳамға.

Дум ъала:т-таҳа:рати йув:саъу
ъалайка-р-ризқ (у)⁴³.

Гар ҳамиша таҳоратинг бўлса,
Ариғай фоқа⁴⁴ чирки ул сувдин.
Тоҳир ўл, истасанг фузун рўзий⁴⁵.
Хосир⁴⁶ улким, итурди⁴⁷ бу сўдин⁴⁸.

Ла:йулдағу-л-мўъмину мин жуҳрин
ва:хидин марратайн (и)⁴⁹

Эйки, бир ниш етти музийдин,
Кўнглунга неча узайса⁵⁰, йотла⁵¹,
Чунки муъминни тикмади⁵² ҳаргиз,
Бир тушукдин йилон икки қатла⁵³.

'ал-ъиддату дайнун⁵⁴

Кимки, ҳар кимга ваъдае⁵⁵ қилди,
Шарт эрур ваъдаға вафо қилмоқ.
Ваъдаким, қилдинг, ўйладурким,
Фарздур дайинни адо қилмоқ.^{дайн⁵⁶}

'ал-мажалису би-л-'ама:нати⁵⁷

Қайси мажлисдаким, эшиттинг сўз,
Билки, ул сўз санга амонат эрур.
Гар ани ўзга ерга нақл этсанг,
Ул амонатқа бу ҳиёнат эрур.

'ал-мусташа: ру му'тамнун⁵⁸

Ҳар кишиким, бировни маҳрам⁵⁹ этиб
Машваратта⁶⁰ амини роз⁶¹ этти⁶²,
Гар яшурди билиб салоҳ сўзин⁶³,
Ўзини қалбу ҳийласоз⁶⁴ этти.

'ас сама:ху раба:хун⁶⁵.

Қол⁶⁶ базл⁶⁷ ила, суд агар тиласанг,
Оқибат-чун ўлум эрур мавжуд,
Асраган қолур, улки, базл эттинг,
Санга ҳамроҳ борур, ийнак⁶⁹ суд.

'ад-дайнун шайну-д-дин(и)⁷⁰.

Аҳли дин улдурурки, қилгай адо,
Бот агар зиммасида дайн ўлғай.

Дайн адоси чу дин аломатидур,
Беадолиғда динда шайн⁷¹ ўлғай⁷²

'ал-қана: ьату ма:лун⁷³ ла: янфаду⁷⁴

Ҳирсдан кечким, ул гамедурким,
Ҳадду ғойат эмас анга пайдо,
Тут қаноатким, ул эрур моле
Ки, ниҳоят анга эмас пайдо.

'ас-сабхату⁷⁵ тамнаъ-у-р-ризқа⁷⁶

Субҳ уйқусин улки, айлар тарк.
Ризқи рўзин ўзига туш кўргай⁷⁷.
Улки, ғафлатдан этти навми сабуҳ⁷⁸.
Бу шарафни магарки, туш кўргай⁷⁹.

'а:фату-с-сама: ҳа (ти) 'ал-манн(у)⁸⁰

Ҳар кишига рпъоите қилсанг,
Миннат ўткармагил гумонинға.
Негаким, ул карамга⁸¹ офат эрур,
Юкла миннат валеқ жонинға.

'ас-саъи:ду ман вуъиза би-ғайриҳ(и)⁸²

Элга не келса, андин олмас панд⁸³
Улки, кўнглини қилди ғафлат банд.
Қимки, панд олди элга тушкандин,
Ани билким, эрур саодатманд.

Кафа: би-л-мар'и исман 'ан йуҳа:удиса
би-кулли ма:самнъа⁸⁴

Бу ёзуқ бас кишигаким, элдин
Ҳар не сўзким, эшитти, фош этти.

Тоғ эшитканни дер⁸⁵ гуноҳидий
Гўнє тенгри ани тош этти.

Қафа: би-л-мавти ва:ъизан⁸⁶.

Воъизинг бас ато-ано ўлуми
Ким, аларча эрур санга носих⁸⁷.
Воъизеким, айтуру⁸⁸ қилмас,
Эрур ул воъизинг мунга рожиҳ⁸⁹.

Хайру-и-на:с(и) ман ман йанфау⁹⁰
ли-и-на:с(и)⁹¹

Халқ аро яхшироқ дединг кимдур,
Эшитиб, шубҳа айла рафъ⁹² андин.
Яхшироқ бил ани⁹³ улус ароким,
Кўпрак ўлғай⁹⁴ улусқа нафъ андин.

'инна-л-ла:ҳа йуҳиббу-с-саҳла-т-талқ(а)⁹⁵

Ҳақ сени севгай эй била қилсанг⁹⁶
Тил-у кўнглунгни эл била якрўй⁹⁷
Нуқта сўрсанг шукуфта-ву⁹⁸ хандон,
Зист қилсанг⁹⁹ кушода-ву¹⁰⁰
хушхўй¹⁰¹

Таҳа:ду: таҳа:ббу:¹⁰²

Дўстлашинг ¹⁰³ ҳадийялар беришиб,
Баҳра топқай¹⁰⁴ хирад атиййасидин¹⁰⁵
Худ жаҳонда атиййе борму
Яхшироқ дўстлуқ ҳадиййасидин?!¹⁰⁶

'утлубу:-л-хайри ъинда ҳиса:—ни-л-ву-
жуҳ(и)¹⁰⁷.

Эйки, ҳар йшта ҳожатинг бўлса,
Яхши юзлугдин иста бахшойиш.
То-ки бахшойишидин аввалроқ
Кўрмагидан етушкай осойиш.

Зур¹⁰⁸ ғаббан таздад ҳуббан¹⁰⁹

Бир-бирин дўстлар агар гаҳ-гаҳ
Кўрсалар, дўстлуқ бўлур голиб.
Шавқдин ихтилот¹¹⁰ ўлур матлуб¹¹¹,
Васл учун орзу бўлур толиб¹¹².

Ту:вба: ли-ман шағалаҳу ʻайбуҳу ʻан
ʻуӣу би-н-на:с(и)¹¹³.

Эй хушо улки, айб кўрмамак ила
Юз ҳунарвар маротибин¹¹⁴ топқай.
Йаъни, ўз айби пардаси¹¹⁵ кўзига
Ўзга эл айби чеҳрасин йопқай.

ʻал-ғина: ал-йаъсу¹¹⁶ фир:маʻ айди-н-на:си

Бойлиғ истар эсанг, эл илгида,
Ҳар не кўрсанг, боридин ўл навмид.
Бу ғино баски, халқдин кечибон
Тутсанг, умид ҳақдин — ўқ жовид.

Мин хуснил исла:ми-л-марʻи тарку-ҳу¹¹⁸
ма:ла: йуъийбуҳ(у)¹¹⁹.

Қим-ки, ислом кўзгусида тилар
Ҳар нафас ўзга бир сафо мавжуд¹²⁰,
Кечсун ул навъ барча ишидниким,
Тенгри рози эмас, улус — хушнуд.

Лайса ʻш-шадиду би-с-сиръати:и¹²¹,
иннама:-ш-шадиду-л-лазийна йамлику:на
ʻвани-л-ғазаб(и)¹²².

Эмас ул паҳлавонки ўз қадрин¹²³
Бош уза элтибон нигун қилғай¹²⁴.
Паҳлавон они билки, етса ғазаб,
Нафси амморани¹²⁵ забун қилғай¹²⁶.

Лайса-л-ғаниййу ъан касрати-л-ъарзи¹²⁷
'иннама-л-ғаниййу би:-н-нафс(и)¹²⁸.

Бой эмас улки мол касратидин
Кўрмагай фоқаву талаб ранжин.
Ани балким, худой бермиш анга
Нафс матлуби¹²⁹ таркининг ганжин.

'ал-ҳазму су: 'улз-зани(и)¹³⁰.

Ҳазм¹³¹ боъис-дурур ангаки, мудом
Киши эл сари бадгумон ўлғай.
Донмо эҳтиёт этар ангаким,
Кайдлардин¹³² анга амон ўлғай.

'ал-ъилму ла: йаҳиллу манъух(у)¹³³.

Эй хирадманд олимек¹³⁴ санга
Илмдин рўзий айлади¹³⁵ сониъ¹³⁶
Киши ўрганса, қилмағил маҳрум,
Ёки нафъ олса, бўлмағил монийъ.

'ал-кали: мату-т-таййиба(ту)
садақатун¹³⁷.

Яхши сўз бирла ҳожат аҳлин сўр.
Бермасанг яхши туъмадин¹³⁸ нафақа,

Не учунким, расул қавли била
Яхши сўз бордур эйлаким садақа.

Қасрату-д-дихк и йўми: ту-л-қалб(а)¹³⁹.

Асру кўп кулма-ким, ўлар эрмиш
Зиндадил¹⁴⁰ кўнгли кулгу касратидин.
Муни ҳар ким-ки, билди, кўнгли била
Кулмагай, ўлса кулгу ҳасратидин.

'алжанна (ту тахта ақда:ми-л-
уммаҳат:т(и)¹⁴¹.

Оналарнинг оёғи остидадур,
Равзайи жаннату жинон¹⁴² боғи,
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл анонинг оёғи туфроғи.

'ал-бала:у муаккалун би-л-мантиқ(и)¹⁴³.

Деди: кўп сўзлаган хато кўп этар,
Улки: дерлар они валиюллоҳ¹⁴⁴,
Ҳар балоким етар, эрур сўздин,
Буйла ҳукм айлади набиюллоҳ¹⁴⁵.

'ан-назару ила: -л-мар'ати-л-ажнабиййа
саҳмун масму-мун мин сиҳа:ми
Иблис(а)¹⁴⁶.

Солма кўз, кимки бўлса номаҳрам,
Гарчи нафсинг кўрар назорада суд
Ки, назарким, ҳаром шайтоннинг
Новакидур валек заҳролуд.

ла: йашбаъу-л-муъмин(у) дууна
жа:рих(и)¹⁴⁷.

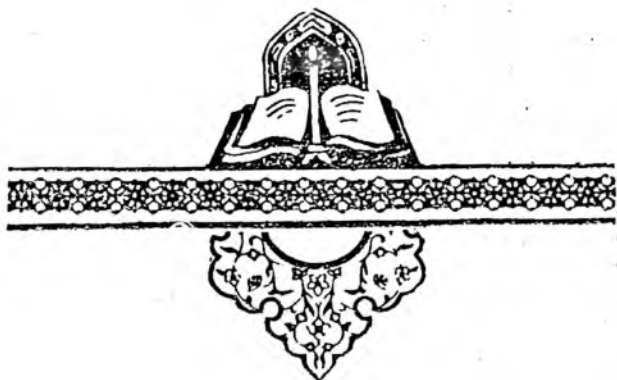
Қимки, муъминдурур, қачон чидагай
Қим, ўзи тўқу қўшни бўлгай оч.
Анга дағи керак етурса касиб,
Хонида гар кулмочу, гар умоч.

ал-хотима

Эйки, шахсингни холиқи фаттоҳ
Деди: хаммарту¹⁴⁸ арбаъийн сабоҳ.
Эрур ул арбаъийнинг аввал ҳол,
Айла бу арбаъийн била аъмол
Қи бу навъ икки арбаъийн мавжуд
Бўлса шоядки топқа-сен мақсуд.
Етса мақсуд муддаъо бирла,
Мени ёд эткасен дуъо бирла.
Қи Навонӣға ул дуъо еткай,
Билбули руҳиға наво еткай.

Ва-л-ҳамду Ли-л-ла:ҳи ъала: тавфи:ки
ҳааз-л-арабъи:ни ва-с-сала-ни
а:лиҳи ажмаъи:ни
-т-таййибн:на-т-та:ҳирийна ва саллама
тасли:ман касийран¹⁵⁰.

ШАРҲ ВА ИЗОҲЛАР

1. «Анга» сийғасида берилган «ул» дан мурод Ҳақ Таолодир. «Хайрмаол» эзгулик билан яқунланувчи, оқибати — эзгулик дегани. «Қаломни хайрмаол» дан мурод Қуръондир. «Расул» (элчи) дан мурод Муҳаммад пайғамбардир. «Ирсол қилмоқ» — юбормоқ. Демак, байтда ўз элчиси орқали элга унинг оқибатининг хайрли бўлишини таъминлайдиган каломини юборган Ҳақ Таолога ҳамд, дейилган.

2. «Тегурмак» етказмак маъносида ҳам қўлланади. Сўзнинг гўзаллигига «фасиҳ» дейилади. «Қаломни фасиҳ» дан мурод Қуръондир. «Ҳадис» (кўплиги — «аҳодис») мақол шаклидаги сўзлар. «Бобурнома» да «Ушнинг фазилатида хейли аҳодис ворид бўлуптур», дейилган. Бу, мақолсифат сўзлар кўп айтилган, дегани. Ҳадиснинг Муҳаммад пайғамбарга мансуби «Ҳадиси набавий» ёки «Ҳадиси шариф», дейилади. Аммо сифатсиз ҳадиснинг набавийлиги англашилмаган тақдирда «наба-

вий» ёки «шариф» сифати зикр этилмайди. «Саҳиҳ» нинг луғавий маъноси тузук, дурустдир. Ҳадиснинг қалбаки эмаслиги аниқ бўлса саҳиҳ дейилади. Ҳадиснинг саҳиҳлигини тасдиқловчи асосий далиллардан бири унинг иснодининг муттасиллиги, яъни узлуксизлигидир. Ҳадиснинг мана шу жиҳати назарда тутилганда уни «Ҳадис муттасил», дейдилар. Агар бунинг зидди бўлса, яъни Ҳадиснинг исноди муттасил бўлмаса, у «Ҳадис мурсал» ёки «Ҳадиси мунқатиъ» дейилади. Ҳадисшуносликда ҳадисни пайғамбарнинг оғзидан эшитган саҳобийга олиб борувчи шахслар силсиласи «иснод» дейилади. Бу ерда Навоий «саҳиҳ» сўзини мазмун учун луғавий маъносида олган. Шу билан бирга унинг истилоҳий маъносидан бадният учун фойдаланган.

3. «То» — бу ерда мақсадни билдиради:

То... ҳаёт топқайлар — ҳаёт топмоқлари учун.

4. «Чун» «-гач» маъносида: — чун ... нажот топқайлар — нажот топқач.

5. «Тамуқ» ёки «тамуг» — дўзах; «учмақ» ёки «учмағ» ва «учмақ» — жаннат дегани.

6. 2—4 байтлар бир гапдан иборат бўлиб, уни содда насрий таркиб билан берсак, шундай бўлади: Аллоҳ Таолонинг элчиси (расули) гўзал сўзлар битилган Қуръонни ва ишончли ҳадисларни улус (халқ) жаҳлдин (нодонликдан) халос ва илм хилватгоҳига (сирли оламга) хос бўлуб, тамуқдин (дўзахдан) нажот топқач, учмақ (жаннат) ичра ҳаёт топмоқлари учун элга ҳам фасиҳ калом (Қуръон), ҳам саҳиҳ (ҳақиқатдан иборат) Ҳадис етказадн.

7. «Жалла зикруҳ (у)» (зикри улуғлансин) — Аллоҳ зикр этилганда айтиладиган дуо. «Зиҳе» — қандай ажойиб, «рафиъ» юксак дегани. «Ъазза қадруҳ (у)» (қадри ортсин), расул (Муҳаммад) га дуо. «Шафиъ» — шафоат, яъни ўз умматига ҳомийлик қилгувчидир.

8. Сафо аҳли — ҳақиқат нуридан баҳраманд кишилар.

9. Фаржом — оқибати хайрли. «Покфаржом» «пок» сўзи юқоридаги «садо» нинг маънодоши ва «покфар» сўзларидаги «фар» сўзининг нур ва қут маънолари бор. Жомий — Абдурахмон Жомий.

10. «Яқин» дан мурод ҳақиқат, «дастгир» — етакчи. Жомий Навоийга тариқат пирн эди.

11. «Тасниф» дан мурод — илмий асарлар.

12. Демак, Абдурахмон Жомийнинг «Чиҳил ҳадис» и 886- ҳижрий йилда ёзилган экан.

13. «Тухфа» дан мурод — «Чиҳил ҳадис». «Йўқ» сўзи бу ўринда «эмас» нинг маънодоши. «Турфае» ажиб бир асар дегани.

14. Бухорий — «Алжомиъу-с-саҳиҳ» муаллифи, буюк муҳаддис Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий.

Муслим — «Ас-саҳиҳ» муаллифи Муслим ибн Хажжож. Бу икки муҳаддиснинг зикр этилишига сабаб улар ҳар иккаласи асарининг номда «саҳиҳ» сўзининг борлиги ва улар йиққан ҳадисларнинг саҳиҳлигидир. «Сўз» дан мурод ҳадиси набавийдир.

15. Ҳадисларнинг асли мансур, уларнинг форсча таржимаси манзум бўлиб, асли билан таржимаси бирга берилган.

16. Биринчи «арбаъийн» дан мурод қирқ ҳадис ва Жомийнинг мазкур асари, иккинчи ва учинчи «арбаъийн» лардан мурод сўфийларнинг махсус чилласи. Аҳли шуҳуд — ҳақ мушоҳадаси мақомга эришганлар. Гапнинг мазмуни шунда: «Абдурахмон Жомий қирқ ҳадисдан иборат «Арбаъийн» деган шундай асар яраттики, бундан жони бор кишилар, яъни инсонийлиги ҳайвонийлигидан устун шахслар, буларгина эмас, ҳатто қирқ бор чилла чиқарган сўфийлар шуҳуд мақомга ноил бўлганларнинг тилакка эришгандаги кайфиятини топдилар.

17. Форсийдон — форс тилини билгувчи; идрок айламоқ — уқмоқ. «Орий эрмак» — бу ўринда бебахра бўлмоқ маъносда. Атрок — «турк» нинг кўплиги. Байтнинг мазмуни: Жомийнинг «Арбаъийн» и форс тилида ёзил-

ғанлиги учун ундан форсийни билгүвчилар баҳрамат.д, аммо форсийни билмайдиган (туркийзабон кишилар) ба-баҳра эди.

18. «Ул» дан мурод — Абдурахмон Жомий.

19. Ихтимом этмак — куч сарфламоқ, ҳаракат қилмоқ.

20. Шаръойини — қонунга мувофиқ, одилона амал қилгүвчи. Бу ерда «Шоҳи шаръойини» дан мурод — Хусайн Бойқаро.

21. Набий — пайғамбар. Бу ерда Муҳаммад пайғамбар назарда тутилган.

22. Тазйин бермак — безамак. Шоир «шарифати набавияни гўзал тарзда амалга оширувчи шоҳ», демоқда.

23. «Авроқ» (варақлар) дан мурод — Навоийнинг ушбу «Арбаъийн» асари.

24. «Наср» дан мурод асарда назм билан таржима қилинган ҳадисларнинг аслидир.

25. «Аасар» бу ерда таъсир маъносида.

26. Мутнъ бўлмоқ — итоат қилмоқ, амал қилмоқ.

27. «Муҳаддис» дан мурод — биринчи муҳаддис, яъни Муҳаммад пайғамбар. Бу сўз санъат талаби билан ишлатилган. «Бу кун» дан мурод — дунёдаги ҳаёт даври, «тонгла» дан мурод — қиёмат. Шафиъ бўлмоқ — шафоат қилмоқ, қўллаб юбормоқ.

28. Араб тилида жумла ва бирикма охирида сўзнинг тугамаси бўлмиш товушларини талаффуз қилмаслик қондаси бор. Шундай товушлар қавсга олинади.

Мазкур ҳадиснинг таржимаси шундай: Қайси бирингиз токи ўзига раво кўрмаганини биродарига раво кўрар экан, имонли бўлмагай. Бу ердаги «биродар» сўзи ижтимоий маънода. Ҳамма мўъминлар бир-бирига биродар, яъни ога-ини ҳисобланади.

29. «Нафс» — бу ерда шахс маъносида (кўплиги — «нуфус»).

30. Қўлёзмада «вааҳабба ли-л-лаҳи» калмаси тушиб қолган.

31. Ҳадиснинг таржимаси: Қимки Аллоҳ учун ато қилса ва Аллоҳ учун маън этса, Аллоҳ учун яхши кўрса ва Аллоҳ учун ёмон кўрса, имонини тўқис қилган бўлади.

32. Бу ерда Навоийнинг «ҳаққ» сўзидан фойдаланишига сабаб «Аллоҳ учун» деб ноҳақликка йўл қўймаслик шартлигини таъкидлашдир. Чунки «худо» йўлида зулм қилгувчилар ҳам бўлади.

33. Ҳадиснинг таржимаси: Қимнинг тили ва қўлдан мусулмонлар эсон бўлса, мусулмон шудир.

34. Ҳадиснинг таржимаси: Икки хислат — қурумсоқлик ва ёмон хулқ ҳеч бир мўъминда учрамайди. Демак бу хислатлар бор кишида имон қочар экан.

35. «Нисор қилмоқ» (сочмоқ) — бу ерда сарф қилмоқ маъносида. «Равшан ўлмоқ (бўлмоқ)» — бу ерда очиқ юз билан хурсанд бўлмоқ. «Равшан» нинг дур ва шамъга нисбати бор. Бу Навоийдаги сўз тасаллутига мисол. Нечукким шамъ — шамъ каби.

36. Ҳадиснинг таржимаси: Одам ўғли (боласи) қарир экан, унда икки хислат — очкўзлик ва дунёпарастлик яшаради, яъни кучаяди.

37. «Тули амал» (ҳавас узунлиги) — дунёга ҳирс қўйишдан киноя.

38. Яъни: халққа шуқр қилмаган ғолиб ва юксак Аллоҳга шуқр қилмайди.

39. Яъни: Халққа раҳм қилмаганга Аллоҳ раҳм қилмайди.

40. Яъни: Дунё (яъни бойликка ҳирс қўйиш) лаънатидур ва ундаги Аллоҳ Таолонинг зикридан ўзга нарсалар ҳам лаънатидур. (Бу ерда худога хуш келувчи, унинг зикри билан қиллинадиган, хайрли ишлардан бошқалари — лаънатидур, деган маъно бор — М. М.).

41. Яъни: Динор бандаси ва ақча бандаси лаънатланади.

42. Озода: — дунё асоратидан қутилган қарамли киши. «Жаве» бу ерда бир арпачалик деган маънода. «Ғам» дан мурод — ишқ дарди.

43. Яъни: Покликни давом эттир, ризқинг кенгайди.
44. Фоқа — қашшоқлик.
45. Фузун — ортиқ, зиёда. Рўзий — ризқ.
46. Хосир — зиён кўргувчи.
47. Итурмак — йўл йўқотмоқ.
48. Сув (томон) дан мурод — поклик йўли.
49. Ҳадиснинг таржимаси: Муъминн бир индан икки марта чақилмайди, яъни уни бир газапда икки марта чақмайди.
50. Узайса, яъни чўзилса.
51. Етламоқ — четламоқ. Етла, яъни ўзингга олма.
52. «Тикмак» (санчмак) — бу ерда чақмоқ маъносиди.
53. Демак, бировдан озор етадиган бўлса, унинг жароҳати кўнгилга ҳар қанча оғир ботса ҳам, кўнгилдан чиқариб юбориш керак экан.
54. Яъни: Ваъда қарздур.
55. Ваъдае — бир ваъда. Бундаги «е» «ён ваҳдат» деб аталади ва бирлик ва ноаниқликни билдиради. Буни ноаниқлик билдирганда «ён нақара» ҳам дейдилар.
56. Дайн — қарз, бурч. «Эйла» сўзи «андоғ»нинг маънодоши. «Эйладурким дайн» қарз қандай бўлса, шундайдир, қарз кабидир, дегани.
57. Яъни: Утиришлар амонатда сақланиши лозим.
58. Қўлёзмада «муътамин» сўзи «муътаман» шаклида берилган. Ҳадиснинг таржимаси: Маслаҳатчи амонатли бўлмоғи лозим. Яъни хиёнат қилмай, тўғри маслаҳат бермаги керак.
59. «Маҳрам» — бу ерда сирдош маъносиди.
60. Машварат — кенгаш, мажлис.
61. Роз — сир.
62. Амин — сақловчи. Амин этмак — сақлаш учун топширмақ, амонатга бермак.
63. Салоҳ сўзи — эзгу маслаҳат.
64. Бу ерда — «соз», «қалб» (тескарлик) га ҳам тегишли.

65. Исмоилбек Ғаспиринский нашрида биринчи сўздан «с» дан кейинги «а» «и» деб берилган. Қўлёзмада иккинчи сўздаги «а» ҳарфи «и» деб берилган. Ҳадиснинг таржимаси: очиққўллик суд (фойда) дир.

66. Босма нусхаларда «қол» ўрнида «мол». Бу ҳолда жумла бузилади.

67. «Базл» — молни аямай сарф қилиш, очиққўллик. Базл этмак — аямай сарф қилмоқ.

68. Чун эрур мавжуд — бор бўлгач, бор бўлгандан кейин.

69. Ийнак — мана шу.

70. Яъни: Қарз — дин ўксуклиг (нуқс) идир.

71. Шайн — ўксуклик (камчилик).

72. Босма нусхаларнинг бирида биринчи ва иккинчи мисралар ўрин алмашган. Ҳар иккала босма нусхада «дайн» сўзи «қарз» сўзи билан ва охириги мисра бошидаги «б» ҳарфи «п» билан алмаштирилган. Биринчи алмаштиришда қофия бузилган. Иккинчисида жумла мазмуни.

73. Босма нусхаларда «ма: лун» (молдир) ўрнида «канзун» (хазинадир).

74. Босма нусхаларда «ла: йанфаду» (тугамайди) ўрнида «ла: йафио» (йўқ бўлмайди). Ҳадиснинг таржимаси: Қанот тугамас молдир (Босма нусхаларда: Қанот йўқолмас хазинадир).

75. Қўлёзмада «ас-субҳату» «ас-субҳату» деб берилган. Босма нусхаларда «ас-сабҳату» ўрнида «навмус-саби: ҳа (ти). Иккала ҳолда маънода фарқ бўлмаса ҳам, биринчи ҳолда таъбир ва услуб яхшироқдир.

76. Яъни: тонг уйқуси ризққа монӣлик қилади.

77. Бу ердаги «туш кўрмак» ўнгиди кўрмак деган маънода, охириги мисрадаги «туш кўрмак» уйқуда кўрмак дегани. Биринчи «туш» йўғон, иккинчи «туш» ингичка талаффуз қилинади.

78. Навм-и сабуҳ — тонгги уйқу.

79. Магарки туш кўргай — тушидагинна кўриши мумкин.

80. Яъни: Саховатнинг офати миннатдир.

81. Босма нусхаларда «карамга» ўрнида «кишига».
82. Узгадан ўгит олган саодатлидир.
83. Босма нусхаларда «андин олмас панд» ўрнида «айламас парво». Бу ҳадиснинг аслига мувофиқ эмас.
84. Қўлёзмада «йўҳаддиса» сўзи «йухдиса» шаклида берилган. Ҳадиснинг таржимаси: Эшитган ҳар бир нарсани сўзлашнинг ўзи кишига етарли гуноҳдир.
85. Акси садо назарда тутилган. Бу ерда ҳусни таълил бор.
86. Яъни: Улимда етарли ўгит бор.
87. Яъни: ота-онанинг ўлимдан ўгит ола олсанг, шунинг ўзи ҳам етарлидир, чунки насиҳатчи шуларчалик бўлади.
88. Босма нусхаларда «айтур-у» ўрнида «ўзи вафо» деб берилган.
89. Рожиҳ — ортиқ, афзал. Қўлёзма нусхаларда «осиҳ (?)
90. Қўлёзмада «йанфаъу» (нафъ) еткурур) ўрнида «анфаъухум» (нафълироғингиз).
91. Кишиларнинг яхшиси халққа нафъ келтирганидир.
92. Рафъ айламак — кўтармак.
93. Қўлёзмада: анн бил. Бу ҳолда вазн бузилади.
94. Босма нусхаларда «кўпрак ўлғай» ўрнида «етса кўпроқ». Биринчи ибора Навоийонароқ.
95. Яъни: Аллоҳ оқкўнгил, очиқюз кишини севади.
96. Босма нусхаларда: бўлсанг. 2—«эл»— қўл.
97. Якрўй — бир юзлама, самимий. Босма нусхаларда «эл била якрўй» ўрнида «эл била бир рўй».
98. «Шукуфта» (гулдай очилиб); бу ерда очиқ юз билан деган маънода.
99. Зист қилмоқ — яшамоқ.
100. Кушода — очилиб-ёзилиб.
101. Босма нусхаларда: хушрўй.
102. Қўлёзмада «б» ўрнида «н». Ҳадиснинг таржимаси: Совғалашингиз — дўстлашингиз!

103. Босма нусхаларда: дўстлашинглар. Бу ҳолда вазн бузилади.

104. Қўлёзмада — топқан.

105. Атиййа берилмиш нарса.

106. Навоий бу ерда совға олиш-беришда берилган нарсанинг ўзи эмас, дўстлик муҳимлигини таъкидлаган. Ҳадиснинг аслидан ҳам шу маъно чиқади. Чунки «таҳа: ду» билан «тайа-ббу» орасида «ва» ёки «фа» боғловчиси йўқ. Шунинг учун ундан ҳадиййалашниш дўстлашишдан иборат бўлиши керак, деган мазмун чиқади.

107. Қўлёзмада «ҳиса:н» ўрнида «ҳаса:н» шаклида берилган. Ҳадиснинг мазмуни: Яхшиликни эзгу юзлилардан (юзи нурунийлардан) иста.

108. Қўлёзмада: зар.

109. Яъни: Гоҳ-гоҳ зиёрат қил-у дўстликни орттир!

110. Ихтилот — аралашув.

111. Матлуб бўлмоқ — исталмоқ.

112. «Толиб бўлмоқ» — бу ерда «матлуб бўлмоқ»нинг маънодоши. Навоий «бўлмоқ» феълининг маъно хусусиятидан моҳирона фойдаланиб, фонл (қилгувчи) ва мафъул (қилинмоқ) маъносига икки сийғани маънодош қилган.

113. Яъни: Хушҳоллик ўзга кишиларнинг айблари билан эмас, ўз айблари билан машғул бўлган кишидадир.

114. Маротиб — «мартаба»нинг кўплиги.

115. Босма нусхаларда: дийдаси.

116. Қўлёзмада «ал-йаъсу» (умидсизлик) ўрнида «ан-на:су» (инсонлар).

117. Яъни: Бойлик — ўзга кишиларнинг қўлидаги нарсадан умидвор бўлмасликдир.

118. Қўлёзмада «тарку» ўрнида «таркуҳу».

119. Яъни: Ўзига мадад бермайдиган (савоб келтирмайдиган) амалларни тарк этиш киши исломга ҳусндир.

120. Мавжуд тиламак — бор бўлишини тиламоқ.

121. Қўлёзмада мафтуҳ «сод» ўрнида мақсур «дод».

122. Яъни: Курашда йнқиш паҳлавонлик эмас, Ғазабни бўйсундиргувчилар ҳақиқий паҳлавондир.

123. Бу ўринда «қадр» сўзи ҳариф маъносида. «Ғиёсу-л-луғат» да мазкур сўзнинг «қадар» шаклида ҳам келиши ва ҳар иккала шаклда улушдош ва шерик маъноларнда қўлланиши қайд этилган. Аммо бу сўз Навоийда туркий «қадир» (зўр, кучли) бўлиши ҳам мумкин.

124. «Нигун қилмоқ» — ағдармоқ.

125. Нафси аммора — ақлга ғолиблик қилгучи ҳайвоний қувватлар.

126. Забун қилмоқ — мағлуб этмак.

127. Исмоилбек нашрида «ъарди» ўрнида «ғариди» босилган, қўлёзмада «ъиззи ман».

128. Қўлёзмада охирги учта сўз «ва ғаниййун би-нафси» деб берилган. Ҳадиснинг мазмуни: Бойлик мато кўплигида эмас, ҳақиқий бойлик нафсга муҳтож бўлмасликдир.

129. Босма нусхаларда «нафс матлуби» ўрнида «нафс-и аммора» берилган. Бу маъно жиҳатидан нотўғри бўлмаса ҳам, санъат нуқтаи назаридан номаъқулдир. Чунки «нафс-и аммора» олдинги парчада зикр этилган. Навоий бундай ҳолларда такрорга йўл қўймайди.

130. Яъни: Бадгумонлик хушёрликдир.

131. Ҳазм — ҳушёрлик билан оқибатини ўйлаб иш кўриш.

132. Кайд — макр.

133. Босма нусхаларда «ла:йаҳиллу манъуху» (уни манъ этиш ҳалол эмас) ўрнида «ла:йубхалу минҳу» (уни қизғанилмайди). Ҳадиснинг мазмуни: Билимга қаршилиқ қилиш ҳалол эмас.

134. Шу ўринда «олиме» ни «оламе» деб ўқиш мумкин.

135. «Рўзий айламак» — бу ерда насиб этмак маъносида.

136. «Сониъ» (санъат эгаси) дан мурод — ҳақ.

137. Яъни: Яхши сўз садақадир.

138. Туъма — емиш.

139. Яъни Кўп кулги кўнгилни ўлдиради (ҳақ маърифатидан бебаҳра қилиб, жаҳолат зулматига макон қилади).

140. Зиндадил — (кўнгил тирик) — ориф, яъни ҳақ маърифатидан баҳраманд.

141. Яъни: Жаннат оналарнинг оёғи остидадир.

142. Жинон — кўнгул.

143. Яъни: Балони тил қўзғайди.

144. Яъни: ҳазрати Али.

145. Яъни: Муҳаммад пайгамбар.

146. Қўлёзмада иккинчи, учинчи, тўртинчи ва олтинчи сўзлар тушиб қолган. Ҳадиснинг таржимаси: Бегона хотинга қараш Иблиснинг заҳарли бир ўқидир.

147. Яъни: Мўъмин қўшнисиз тўқ бўлмайди.

148. Ҳаммарту — қордим.

149. Аъмол — «амал» нинг кўплиги.

150. Ушбу «Арбаъийн» га муваффақ қилгани учун Аллоҳга шукр. Муҳаммадга, унинг барча эзгу ва пок ол (насл) ига ўзининг марҳамату раҳмати ёғилсин ва кўпдони-кўп саломи бўлсин!

«МЕРОС» нашриёти «НУР» ижодий уюшмаси билан ҳамкорликда Алишер Навоийнинг 550-йиллик қутлуғ тўйига қуйидаги асарларни нашрга тайёрлади:

Алишер Навоий. Арбаъийн.

Ушбу асар Навоийнинг устоди Абдурахмон Жомийнинг форс-тожик тилида битган «Чил ҳадиси» асарининг туркий тилига моҳирона таржимасидир. Навоий, замонда расулуллоҳ Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадиси-шарифларидан олинган ҳикматли сўзлари асосида назм — шеъринг бунёд этиш савобли, хайрли иш саналар, шу йўл билан инсонларни камолотга даъват этилар эди.

Ҳусайн Бойқаро. Рисола.

Шарқ Уйғониш даврининг етук вакилларида бири, Алишер Навоийнинг буюк замондоши, нозиктаъб шоир ва йирик давлат арбоби, теурийлар авлодига мансуб султон Ҳусайн Бойқаронинг «Рисола» асари «Муножот» руҳида ёзилган; унда шоҳ ва шоир бу олам саодати ва чексиз неъматларига етказгани, Жомий ва Навоий каби алломалар билан замондош ва ҳаммафас қилгани учун худди таолога шукроналар айтади.

«МЕРОС» нашриёти келгуси йили Шарқ халқларининг бой ижодий меросидан қуйидаги асарларни босмадан чиқармоқда:

«Шарқ маданияти дурдоналари» туркумидан Саъдий. «Гулистон». «Бўстон». Форобий. «Фозиллар шаҳри аҳолиси».

К о ш и ф и й. *Ахлоқи Муҳсиний.*

«Саргузашт ва фантастика кутубхонаси» туркумидан Заҳирий Самарқандий. «Синдбоднома».

«Ал-Хумро сирлари» («Ислом маданияти тарихидан»).

Алибек Сурур. *Ажойибнома.* (Ҳиндистонда Бобурийлар даври маданияти ҳаётидан).

«Мерос нашриёти «Нур» ижодий уюшмаси билан бирга Испания ва Кастилия элчиси, сайёҳ олим Руйи Гонзалес де-Клавихонинг «Самарқандга, Амир Темур саройига саёҳат кундаликлари» асарини адабиётшунос ва публицист олим Очил Тоғаев таржимасида нашрга тайёрламоқда. Китобга атоқли олим, Ўзбекистон фанлар академияси мухбир аъзоси, тарих фанлари доктори Бўриной Аҳмедов асл манбалар асосида муфассал муқаддима ёзган.

Испания ва Кастилия элчиси Руйи Гонзалес де-Клавихо саёҳатномасида Амир Темур замонасида Ўрта Ер денгизи бўйидаги, Рум, Шом, Ироқ, Ўрта Осиё шаҳарлари ва у ерларда яшаётган халқларнинг турмуши, маданияти, тарихига доир жуда кўп қимматли манбалар билан танишамиз.

Испан сайёҳи бу китобида ўз кундаликларига, Европа ва Хитой манбаларига суянгани учун, уларни ойдилаштириш мақсадида таржимон ва муҳаррир етарли изоҳлар ва шарҳлар беришган. Китоб ватанимиз тарихи ва маданияти билан қизиқувчи барча қироатхонларга мўлжалланган.

Литературно-художественное издание

На узбекском языке

АЛИШЕР НАВОИЯ

«АРБАЪИЙН»

(Сорок изречений)

Издательство «Мерос» — Ташкент — 1991

Такризчи: ВАҲОБ РАҲМОН
Муҳаррир: А. ФАЙЗУЛЛАЕВ
Рассам: Т. САЪДУЛЛАЕВ
Тех. муҳаррир: Н. СОРОКИНА
Мусаҳҳиҳ: М. ҒОЗИЕВ

ИБ № 4

Босмахонага берилди 21.05.91. Босишга руҳсат этилди 23.09.91.
Формати 70×90^{1/32}. Босмахона қозони № 1 Оддий янги гарни-
турада юқори бома усулида босилди. Шартли босма табоқ 1, 17.
Шартли бўёқ, оттик 1,38. Нашр табоқ 1,5. Жами: 100000 нусха.
Буюртма № 6796. Баҳаси 1 сўм 95 тишини.

«Мерос» нашриёти, 700129, Навоий кўчаси, 30 Шартнома №4—91

Ўзбекистон Матбуот давлат қўмитаси Ташполиграф
қўшма бўлимида чсп этилди. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Навой, Алишер.

- Н 14 Арбаъиини / Нашр, тайёрловчилар: К. ва С. Ҳасан; Шарҳловчи: А. Рустам; / Таҳр. ҳайъати: А. Самад (масъул муҳаррир ва бошқ.— Т.: Мерос, 1991.— 32 б.— (Навой кутубхонаси).

Навой, Алишер. Сорок изречений.

علیش نوابی

اربعین

